

Aliyeva Ziyoda

Andijan State Institute Of Foreign Languages Teacher Of

The Department Of Integrated English Language Teaching Course

AXIOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK COLLOQUIAL COMMUNICATION – THEORY OF VALUES

Annotation: This article is devoted to the study of axiological units in English and Uzbek colloquial communication from the point of view of language and culture, that is, to the analysis of the linguistic expression of the theory of values. The article covers the nature of axiological units, their contextual interpretation, national and cultural differences, their role in intercultural communication and their problems in the translation process.

Keywords: Axiology, value, language and culture, intercultural communication, English, Uzbek, translation.

INGLIZ VA O‘ZBEK NUTQIY MULOQOTIDA AKSIOLOGIYA – QADRIYATLAR NAZARIYASI

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o‘zbek nutqiy muloqotida aksiologik birliklarning til va madaniyat nuqtai nazaridan o‘rganilishi, ya’ni qadriyatlar nazariyasining lingvistik ifodasini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Maqolada aksiologik birliklarning tabiati, ularning kontekstual talqini, milliy va madaniy tafovutlari, madaniyatlararo kommunikatsiyadagi roli va tarjima jarayonidagi muammolari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: aksiologiya, qadriyat, til va madaniyat, madaniyatlararo muloqot, ingliz tili, o‘zbek tili, tarjima.

Til va madaniyat bir-biridan ajralmas tushunchalar bo‘lib, ularni birgalikda o‘rganish orqali tilshunoslikdagi ko‘plab nozik jihatlarni ochib berish mumkin. Ingliz va o‘zbek tillaridagi aksiologik birliklarning qiyosiy tahlili madaniyatlararo kommunikatsiyani samarali tashkil etish, tarjima amaliyotini rivojlantirish va xorijiy til o‘rgatish jarayonlarida dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Til – bu nafaqat muloqot vositasi, balki har bir xalqning tarixiy tajribasi, madaniy merosi, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimini o‘zida aks ettiruvchi ijtimoiy hodisadir. Har bir til o‘zida shu xalqning hayot tarzini, urf-odatlarini, axloqiy me’yorlarini va estetik qarashlarini ifodalaydi. Aynan shu jihatdan, tilshunoslikning aksiologik yo‘nalishi – lingvistik aksiologiya alohida ahamiyat kasb etadi. Aksiologik tadqiqotlar orqali biz tilni qadriyatlar shaklida idrok qilishni, har bir so‘z ortidagi madaniy va ijtimoiy mazmunni anglashga intilamiz.

Aksiologiya – bu qadriyatlar haqidagi ta’limot bo‘lib, u tilshunoslikda til vositasida jamiyatdagi axloqiy, estetik, ijtimoiy qadriyatlarning qanday ifodalanishini o‘rganadi. Har bir xalqning tilida o‘sha jamiyatga xos qadriyatlar aks etadi. Shu sababli ingliz va o‘zbek tillarida qadriyatlar qanday ifoda topishini tahlil qilish til va madaniyatning o‘zaro aloqasini chuqur anglashga yordam beradi. Aksiologiya, qadriyatlar nazariyasi sifatida, tilning semantik, pragmatik va madaniy

qatlamlarida o'z aksini topadi. Bugungi globallashuv davrida madaniyatlararo kommunikatsiyaning kuchayishi fonida turli tillardagi qadriyatlar tizimining o'zaro taqqosiy o'rganilishi muhim ilmiy yo'nalishga aylandi. Ayniqsa, o'zbek va ingliz tillari misolida qadriyatlar ifodasining lingvistik va madaniy jihatlarini tahlil qilish bu ikki jamiyat o'rtasidagi tafovut va mushtarakliklarni ochib berishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek nutqiy muloqotida qadriyatlar qanday ifoda topishi, ularning madaniyatlararo kontekstdagi talqini va tarjima jarayonidagi o'rni atroflicha tahlil qilinadi.

Har bir xalqning tilida qadriyatlar o'ziga xos lingvistik vositalar orqali ifodalanadi. O'zbek tilida qadriyatlar ko'proq kollektivitetga asoslangan bo'lib, jamiyat, oila, katta-kichik munosabatlari, ehtirom, sabr-toqat, saxovat, odob kabi tushunchalar ustuvorlik kasb etadi. Bu qadriyatlar muomalada "Ota-onani duosi bilan yurgin", "Kattaga joy ber", "Xizmat qilgan kishi hurmat topadi" kabi iboralar orqali ifoda topadi. Nutqda noziklik, bilvosita ifoda, ehtiromli so'zlash kabi omillar asosiy o'rinni egallaydi.

Ingliz tilida esa qadriyatlar individualistik tabiatga ega bo'lib, shaxsiy erkinlik, mustaqillik, vaqtni qadrlash, to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish kabi jihatlar bilan ajralib turadi. "Be yourself", "Speak up", "Time is money", "Don't invade my personal space" kabi iboralar ingliz jamiyatidagi qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Bu til tizimida insonning shaxsiy chegarasi, huquqi va fikr bildirish erkinligi alohida qadrlanadi. Madaniy tafovutlar kommunikatsiyaga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, o'zbek tilida "Siz qayerdانسiz?" yoki "Yoshingiz nechchida?" kabi savollar muloqotda iliqlik yaratish, samimiylikni bildirish vositasi sifatida qaralsa, ingliz tilida bu savollar shaxsiy hududga bostirib kirish, noqulaylik tug'diruvchi murojaat deb hisoblanadi. Bu esa til o'rganishda yoki tarjimada noto'g'ri tushunchalarga olib kelishi mumkin.

Aksiologik birliklarning tarjimada to'g'ri ifoda etilishi ham muhim masalalardan biridir. Har doim ham bevosita tarjima orqali mazmun va qadriyat bir xil darajada yetkazila olmaydi. Masalan, ingliz tilidagi "Freedom of speech" iborasi "so'z erkinligi" deb tarjima qilinadi, lekin bu qadriyatning anglosaqson madaniyatidagi siyosiy va ijtimoiy konnotatsiyasi o'zbek kontekstida to'la anglashilmasligi mumkin. Shu bois, tarjimada faqat so'z darajasida emas, balki madaniy va aksiologik darajada ham anglash talab etiladi.

Xulosa

Ingliz va o'zbek nutqiy muloqotida aksiologik birliklarning ifodalanishi ushbu ikki xalqning qadriyat tizimlari, madaniyati va dunyoqarashi o'rtasidagi farqlarni yaqqol namoyon etadi. O'zbek tilida jamoviylik, ehtirom, ijtimoiy ierarxiya ustuvor bo'lsa, ingliz tilida individualizm, erkinlik va shaxsiylik yuqori baholanadi. Ushbu qadriyatlar har ikki tilning muloqot uslubiga, nutq madaniyatiga, hatto tarjima strategiyalariga ham bevosita ta'sir qiladi. Aksiologik birliklarning lingvistik tahlili va madaniyatlararo qiyosiy tadqiqi til o'rganish, tarjima amaliyoti, xalqaro diplomatiya va kommunikatsiya jarayonlarida muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi

Literature:

1. Wierzbicka, A. (1997). *Understanding Cultures through Their Key Words*. Oxford University Press.
2. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. New York: Anchor Books.
3. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

4. Sharifov, D. (2020). Lingvistik aksiologiya va o'zbek tili. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Karimov, I. (2000). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
6. House, J. (2015). Translation as Communication across Languages and Cultures. Routledge.
7. Xo'jayev, A. (2019). Milliy qadriyatlar va til. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.